

REFORMAREA SISTEMULUI PENITENCIAR PRIN PRISMA RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI

Alexei GHERMAN, lector

Summary

Upon joining the Council of Europe and other international bodies working in the field of protecting human rights, Moldova - assumed the obligation to apply and respect the rights of detainees to reform the prison system, to create adequate conditions of detention, improving the execution of the punishment, release prisoners and developing training programs for their social reintegration. The issue of compliance and enforcement of human rights has become a timeless, by focusing on content, production and national defense. In a democratic society, in order to ensure effective human rights, it is important for the state, the Constitution, and law, the institutional system to respect and implement practical commitments under international conventions and treaties.

Odată cu declararea independenței în 1991, Republica Moldova a inițiat un proces de tranziție complex și îndelungat, marcat prin schimbări social-economice importante spre un regim democratic și o economie de piață. Această tranziție a presupus o revizuire fundamentală a rolului statului, cât și a drepturilor și obligațiilor fiecărui individ. Procesul de tranziție a determinat necesitatea de a identifica drepturile omului ca factor de bază în dezvoltarea națională și, în consecință, Republica Moldova a întreprins eforturi semnificative pentru alinierea legislației naționale la normele internaționale cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului [7].

Procesul constituirii unui stat democratic și de drept impune reformarea radicală a politicii lui în domeniul punerii în executare a pedepselor de drept penal, precum și soluționarea mai multor chestiuni ce țin de combaterea elementelor criminale și învingerea dificultăților din sfera socială, inevitabile în sistemul execuțional penal.

Reforma sistemului penitenciar a început cu anul 1996, imediat după trecerea Direcției Instituțiilor Penitenciarelor în subordinea Ministerului Justiției, transformându-se în Departamentul Instituțiilor Penitenciare a Republicii Moldova, după care a fost implementat un plan de idei și obiective pe parcursul anilor 2004-2013 [4].

Această acțiune a vizat, în principal, umanizarea regimului de detenție, urmărindu-se respectarea demnității umane absolute, imparțialitate, lipsită de orice discriminare bazată pe naționalitate, cetățenie, opinii politice și convingere religioasă, îmbunătățirea cantitativă și calitativă a normelor de alimentare, suplimentarea drepturilor acordate persoanelor private de libertate, accesul neîngrădit la mijloacele de informare în masă și asigurarea transparenței sistemului penitenciar.

În procesul desfășurării reformelor sistemului penitenciar, instituția nominalizată a preluat funcțiile de pază și escortare a deținuților, de asistență medicală, construcție capitală, de asigurare materială și tehnică și de pregătire a cadrelor etc., care, anterior, erau de competența altor instituții de stat.

În acest context, sistemul penitenciar a conturat o structură mai complexă și eficientă capabilă să rezolve diverse probleme și situații de sistem. La rândul lor, penitenciarele au devenit mai deschise și mai accesibile pentru multe organizații naționale și internaționale.

Odată cu aderarea la Consiliul Europei și la alte organisme internaționale ce activează în domeniul ocrotirii drepturilor omului, Republica Moldova și-a asumat obligațiunea de a crea condiții adecvate de detenție. Hrana insuficientă, lipsa condițiilor necesare de trai, asistența medicală la un nivel extrem de scăzut sunt calificate, de Comitetul European pentru prevenirea torturii și pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, ca o formă de tortură [4].

În anul 2008 a fost revizuit Codul Penal al Republicii Moldova în scopul umanizării politicii penale și apropierii acestuia de standardele europene, ceea ce a dus la micșorarea termenilor pedepsei închisorii pentru mai multe componente de infracțiune. În acest context, capătă o importanță mare reforma sistemului

penitenciar, și anume îmbunătățirea modului de executare a pedepselor, pregătirea condamnaților de eliberare și dezvoltarea programelor de resocializare a acestora.

Deși deținutul este recunoscut vinovat pentru unele acțiuni ilegale și este pedepsit pentru aceasta, el se bucură de anumite drepturi fundamentale, necondiționate și inalienabile pentru asigurarea integrității și dezvoltării individuale și fizice. Este clar că condițiile mizerabile și dăunătoare pentru sănătate sunt nejustificate, inutile și disproporționate față de culpa comisă, cauzând suferință și degradarea fizică și psihică a individului.

Deci, statul are obligația față de cetățeni, inclusiv și față de deținuți, ca să respecte și să protejeze drepturile nederogabile ale omului.

Parlamentul și Guvernul au adoptat un șir de acte legislative și normative referitoare la sistemul penitenciar, având ca scop monitorizarea reformei sistemului penitenciar și respectarea obligațiilor asumate de către Republica Moldova față de Consiliul Europei, comunitatea internațională și cetățenii săi. Țara noastră a aderat la Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente inumane, crude sau degradante a Națiunilor Unite, în 1995, iar în 1997 a ratificat Convenția Europeană privind prevenirea torturii și Convenția Europeană privind Drepturile Omului și Libertățile Fundamentale cu protocoalele adiționale. Aplicarea tratatelor internaționale de către judecătoriile naționale este asigurată și prin articolele 4 și 7 ale Constituției Republicii Moldova. În Declarația Universală a Drepturilor Omului, la care se face referință în Constituția Republicii Moldova, articolul 5, se interzice tortura, tratamentele crude, inumane și degradante [1]. Convenția privind Drepturile Politice și Civile nu numai că interzice tortura și tratamentele sau pedeapsa crudă, inumană și degradantă [2], dar merge mai departe: „*Toate persoanele private de libertate vor fi tratate cu omenie și respect inerent pentru demnitatea persoanei umane.*” [2]. Comitetul pentru Drepturile Omului, la care Republica Moldova a aderat în 1995, este împuternicit cu aplicarea Convenției și se referă în mod regulat la Standartul de Reguli Minime al Națiunilor Unite, adoptat în 1995. Aceasta se ocupă, în special, de condițiile din închisoare și de tratamentul deținuților. La rândul său, ea a fost completată cu alte instrumente, cum ar fi Ansamblul de principii pentru apărarea tuturor persoanelor care se găsesc în orice formă de arest sau închisoare din 1988 și Principiile de bază pentru tratamentul deținuților din 1990.

Națiunile Unite condamnă „*orice act prin care i se provoacă în mod intenționat unei persoane durere sau suferință acută, fie fizică, fie psihică*” și statele părți se angajează să adopte „*măsuri eficiente legislative, administrative, juridice și de altă natură, pentru a preveni*” tortura în orice teritoriu aflat sub jurisdicția lor. Articolul 11 stipulează că „*Fiecare Stat Parte va examina în mod sistematic regulile de interogatoriu, instrucțiunile, metodele și practicile, precum și măsurile referitoare la deținerea și tratamentul persoanelor supuse oricărei forme de arest, detenție sau încălcare, oriunde pe teritoriul sub jurisdicția sa, în scopul de a împiedica orice caz de tortură.*” [2].

O contribuție definitivă pentru reformarea sistemului penitenciar în Republica Moldova o constituie *Legea privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor*, adoptată la 13.11.2008, publicată la data de 19.12.2008 în Monitorul Oficial nr. 226-229 și intrată în vigoare la 19 martie 2009. Inovația adusă de lege se materializează prin constituirea unei comisii de monitorizare, formată doar din reprezentanți ai societății civile, care are sarcina de a verifica și supraveghea condițiile de detenție și tratamentul aplicat deținuților în instituțiile respective. Comisia este un mecanism suplimentar de monitorizare și garantare a respectării mai eficiente a drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor și reducerea cazurilor de tortură a deținuților.

Comisia de monitorizare este un organ permanent, fără statut de persoană juridică, formată din 7 membri aprobați nominal prin decizia consiliului local și care activează în bază *Legii privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor*. În vederea executării,

alin.1 al articolului 7 din această Lege, Guvernul a aprobat Regulamentul cu privire la activitatea Comisiei de monitorizare a respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor [5].

Este clar că, într-o măsură oarecare, persoanele care au nimerit în penitenciare s-au făcut vinovate de unele încălcări ale regulilor societății. Scopul de bază al sancțiunii este de a reeduca infractorul și de a-l readuce în societate ca pe un oricare alt cetățean, însă nu se poate reeduca o persoană în împrejurări și condiții inumane.

Reintegrarea minorilor este una dintre problemele stringente, deoarece nu pedeapsa sau izolarea poate apăra societatea de infractori, ci, mai curând, reeducarea și integrarea acestora în societate. Comunitatea internațională a ajuns la concluzia că reintegrarea celor condamnați în societate, ca cetățeni care respectă legea, rămâne una dintre cele mai importante probleme ale sistemului penitenciar. În acest sens e nevoie de a începe monitorizarea și aprecierea atitudinii tânărului față de hotărârea judecătorească, condițiilor de detenție, posibilitatea de a-l instrui, cât și a atitudinii din partea comunității, autorităților publice locale și implicarea acestora în procesul de integrare a foștilor condamnați în societate.

Problemele existente nu necesită o soluționare doar prin contribuția Departamentului Instituții Penitenciare din cadrul Ministerului Justiției, dar este necesară o implicare activă a întregii societăți și, în primul rând, a organizațiilor neguvernamentale ce activează în domeniul drepturilor omului. ONG-urile pot să ofere consultații juridice deținuților sau membrilor familiilor acestora, să organizeze activități cu caracter cultural și sportiv. ONG-urile ar putea desfășura acțiuni similare de instruire pentru administrația instituțiilor penitenciare, să contribuie la elaborarea programelor de instruire prin atragerea specialiștilor.

Este bine cunoscut faptul că gradul de democratizare a societății se apreciază și în funcție de condițiile instituțiilor penitenciare. Lucrul organizațiilor neguvernamentale în privința monitorizării respectării drepturilor omului în locurile de detenție este facilitat prin faptul că Republica Moldova a ratificat în 1998, Convenția pentru Prevenirea Torturii. La acest capitol se lucrează intens, colaborând, totodată, cu organizații internaționale ce prezintă interes pentru oferirea unor condiții decente de detenție condamnaților din penitenciarele ghidate.

De la poziția formală, detașată, indiferentă față de deținut, la viziunea globală asupra locului și rolului instituției în cadrul mecanismelor de apărare socială și efortul de a face din penitenciar, într-adevăr, un loc unde se renaște, este o cale lungă. A avea idee înaltă despre viață și om conduce spre frământări interioare, când ești pus în situația de a administra existența, care, temporar are valoare diminuată. Dacă moral este de înțeles încăpățănarea educativă în ceea ce-i privește pe deținuți, în viața cotidiană a unui penitenciar, personalul nu are prea des satisfacții. A încerca să influențeze în bine personalitatea deținuților este mai greu acum, în perioada de tranziție a țării, când unele valori par să nu mai fie respectate, când mulți oameni sunt instabili psihic, când este dificil să definești „binele” și sensul evoluției sociale, când evenimentele vieții o iau înaintea gândirii. În acest context, explozia criminalității nu mai surprinde.

Având în vedere aspirațiile noastre spre armonizarea legislației și a sistemelor instituționale, mai ales la nivel regional, european, dar și global, devine imperioasă ajustarea conceptului reformei judiciare și de drept, la general, și cele din sistemul penitenciar, în particular, la standardele europene și internaționale.

Sușinem că prin implementarea conștiințioasă a normelor de drept de către autorități, valorificarea legislației existente și actualizarea acesteia odată cu evoluarea relațiilor sociale, implementarea de proiecte sociale pentru promovarea respectării drepturilor omului, mai ales în penitenciare, se poate contribui la o mai bună și eficientă integrare socială a condamnaților. Este necesar de a atrage atenția asupra reformării unei serii de compartimente, în special al modernizării instituționale, asigurării transparenței și controlului activității instituțiilor penitenciare din partea societății civile, cultivării încrederii cetățenilor în actul de justiție.

Considerăm că prin colaborarea instituțiilor abilitate ale statului și reprezentanții societății civile pot fi depășite multe din problemele existente.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 18.08.1994, art.1 alin (3); art. 4; art. 5; art. 7.
2. Convenția internațională cu privire la drepturile civile și politice, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966, art. 7; art. 10.1; art. 11.
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Concepției reformării sistemului penitenciar și Planului de măsuri pe anii 2004-2013 pentru realizarea Concepției reformării sistemului penitenciar nr.1624 din 31.12.2003, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.13-15 din 16.01.2004.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.286 din 13.04.2009 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la activitatea Comisiei de monitorizare a respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor. Publicată la 21.04.2009 în Monitorul Oficial nr. 78-79, art. 337.
6. Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar, nr.1036 din 17.12.1996, publicată la 10.10.2008 în Monitorul Oficial nr.183-185, art. 654; art. 1, alin (1).
7. Botezatu, Raisa, Demnitatea și dreptatea pentru toți. La aniversarea a 60-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, în: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, nr.12 (156) 2008.